

દાખલ તારીખ	૦૭/૦૩/૨૦૨૫		
રજીસ્ટર તારીખ	૦૭/૦૩/૨૦૨૫		
નિકાલ તારીખ	૦૫/૦૫/૨૦૨૬		
સમય અવધી	વર્ષ	માસ	દિવસ

રાજકોટનાં મ્હે. ૮ મા અધિક જચુડી. મેજીસ્ટ્રેટ (એમ.ડી. જાદવ)
સાહેબશ્રીની કોર્ટમાં.

ફોજદારી કેસ નં. ૧૩૭૭૩/૨૦૨૫

શ્રી હરીકૃપા ટ્રેડીંગ કું.ના પ્રોપરાઈટર દરજજે
શ્રી રશિમન જયંતિલાલ કોટક
ઉ.વ.૪૧ ઇંધો-વેપાર,
ઠે. ઓફીસ નં. ૧, કુબેર કોમ્પલેક્સ,
૫ ધર્મેન્દ્ર રોડ કોર્નર, રાજકોટ.

..... ફરીયાદી

-: વિરુદ્ધ :-

અચિકા કિડસવેરના પ્રોપરાઈટર દરજજે
શ્રી વિનોદ મનજીભાઈ રાતડા
ઉ.વ.૪૦, ઇંધો-વેપાર,
ઠે. દુકાન નં. ૪, ન્યુ સુપર માર્કેટ,
જયશ્રી માર્કેટ સામે, જામનગર.

..... આરોપી

વિષય :- ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ૧૮૮૧ની
કલમ-૧૩૮ મુજબની ફરીયાદ.

.....

ફરીયાદી તરફ : વિ. વકીલ શ્રી સમીર ડી. ઠક્કર
 આરોપી તરફ : એકતરફી

.....

-: ચુ કા ઠો :-

(૧) ફરીયાદીએ હાલની ફરીયાદ આરોપી સામે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનાના અન્વયે રજુ કરેલ છે.

ફરીયાદીની હાલની ફરીયાદની ટુંકમાં હકીકત એવી છે કે, ફરિયાદી શ્રી હરીકૃપા ટ્રેડીંગના નામે ચિલ્ડ્રન વેર, બોઈઝ એન્ડ ગર્લ્સ વેસ્ટર્ન અને પાર્ટીવેર રેડીમેઈડ ગાર્મેન્ટસનો વેપાર કરે છે અને આ કામના તહોમતદાર રેડીમેઈડ ગાર્મેન્ટ રીટેઈલનો વેપાર કરે છે. આ કામના આરોપી અને ફરિયાદી વેપારી તથાગાહકના સંબંધ ધરાવે છે. આ કામના આરોપીએ ફરિયાદી પાસે બેબી ફ્રોક, પ્લાઝો, સ્કર્ટ-ટોપ, લેગી ફ્રોકસ, બેબી શ્યુટ, તથા વિવિધ પ્રકારના ટી-શર્ટસની ખરીદી કરેલ હતી. જે પેટે ફરિયાદીએ તા.૧૧/૧૦/૨૦૨૪ના રોજ "મેઘામલ ટ્રાન્સપોર્ટ" મારફતે માલ મોકલેલ અને સાથે તેનું ઈનવોઈસ નં.જીટી-૬૧૭ ટેક્સ સહીતનું રૂ.૬૦,૩૯૨/-વાળું ઈનવોઈસ બીલ પણ તહોમતદારને મોકલાવેલું. અહીં, સામાન્ય રીતે ફરિયાદી અને તહોમતદાર વચ્ચે થતાં વેપારમાં માલ ખરીદીના જપ દિવસમાં બીલ મુજબનું ચૂકવણું કરવાનું હોય છે. ઉપરોક્ત લેણી રકમ ચૂકવી આપવા ફરિયાદીએ આ કામના તહોમતદારને અનેક વખત યાદી આપેલ. વારંવાર યાદી અપાવ્યા બાદ, આ કામના તહોમતદારે પોતાની પેઢીનો બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, જામનગરના ખાતા નં.૩૨૫૦૩૦૧૧૦૦૦૦૧૪૧નો ચેક નં. ૨૯૩૮૧૩, તા.૩૦/૧૨/૨૦૨૪નો રૂ.૬૦,૩૯૨/-નો ચેક આપેલ. ચેક મુજબની કાયદેસરની લેણી રકમ મળી

જશે તેવો વિશ્વાસ, વચન અને ખાત્રી ફરિયાદીને આપેલ. જે ચેક ફરિયાદીએ તેમની બેન્ક એચ.ડી.એફ.સી.માં કલીયરીંગ માટે રજુ કરતા ચેક તા.૩૧/૧૨/૨૦૨૪ ના રોજ “ **EXCEEDS ARRANGEMENT** ”ના શેરા સાથે પરત ફરેલ છે. ત્યારબાદ તહોમતદારની સૂચના અનુસાર આ ચેક ફરીથી બેન્કમાં તા.૧૩/૦૧/૨૦૨૫ના રોજ રજુ કરતાં “ **EXCEEDS ARRANGEMENT** ”ના શેરા સાથે પરત ફરેલ છે. જેથી ફરીયાદીએ તેમના વકીલશ્રી મારફત તા.૨૮/૦૧/૨૦૨૫ના રોજ રજી.એડી.થી આરોપીને નોટીસ આપી ચેકની રકમ ચુકવવા જણાવેલ, જે નોટીસ આરોપીના સરનામે તા.૨૯/૦૧/૨૦૨૫ ના રોજ બજાવતા તા.૩૦/૦૧/૨૦૨૫ના રોજ “ **Refused** ” ના શેરા સાથે પરત ફરેલ છે. આમ, આરોપીએ વકીલ મારફતે મોકલાવેલ નોટીસનો સ્વીકાર કરેલ નથી અને નિયત સમય-મર્યાદામાં ચેકની રકમ ભરપાઈ કરેલ નથી તેથી ફરીયાદીએ આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ ના ગુના સબબ હાલની ફરીયાદ દાખલ કરેલ છે અને ફરીયાદ મુજબ દાદ માંગેલ છે. આમ, આરોપીએ ચેકની રકમનું પેમેન્ટ કરેલ નથી કે તે બાબતે કોઈ દરકાર કરેલ નથી તેથી નોટીસની સમય-મર્યાદા પૂર્ણ થતાં ફરીયાદીએ હાલની ફરિયાદ અત્રેની કોર્ટમાં દાખલ કરેલ છે.

- (૨) સદરહુ ફરીયાદ દાખલ થતા, કોર્ટે વેરીફિકેશન લીધા બાદ આંક-૧ નીચે હુકમ કરી આરોપી વિરુદ્ધ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ ના ગુના સબબ ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડ કલમ-૨૦૪ અન્વયે સમન્સ ઈસ્યુ કરવાનો હુકમ કરેલ અને આરોપી અદાલતમાં હાજર થતા આંક-૮ થી પ્લી લેવામાં આવેલ અને આરોપીને તેની સામેનો ધી

નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુના કબુલાત સબબ પુછતા આરોપીએ તેમની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કરતા કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે અને સદરહુ કામ ફરિયાદપક્ષનો પુરાવો રજુ થવા માટે મુલત્વી રાખવામાં આવેલ છે.

(૩) ફરિયાદપક્ષે તેમના કેસના સમર્થનમાં નીચેની વિગતે મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પુરાવો રજુ કરેલ છે.

-: મૌખિક પુરાવો :-

અ.નં.	વિગત	આંક
૧.	ફરિયાદી શ્રી રશિમન જયંતિલાલ કોટકની જુબાની	૦૪

-: દસ્તાવેજી પુરાવા :-

અ.નં.	વિગત	આંક
૧	ઈનવોઈસ નં.જીટી-૬૧૭	૧૦
૨	"મેઘામલ ટ્રાન્સપોર્ટની રીસીપ્ટ	૧૧
૩	ઈવે બીલ	૧૨
૪	ફરિયાદીના ચોપડે તહોમતદારનું લેઝર એકાઉન્ટ	૧૩
૫	આરોપીએ ફરિયાદીને આપેલ અસલ ચેક	૧૪
૬	ચેક રીટર્ન મેમો (તા.૩૧/૧૨/૨૦૨૪)	૧૫
૭	ચેક રીટર્ન મેમો (તા.૧૩/૦૧/૨૦૨૫))	૧૬
૮	ફરિયાદીએ આરોપીના સરનામે મોકલાવેલ નોટિસ	૧૭
૯	આરોપીને નોટિસ રજી. એડી. થી મોકલ્યાની પોસ્ટ મની રીસીપ્ટ	૧૮

૧૦	રીફ્યુઝડના શેરા સાથે પરત ફરેલ બંધ કવર	૧૯
૧૧	ફરિયાદીનું આધારકાર્ડ	૨૦

- (૪) ત્યારબાદ આરોપી તરફે ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવા અનેક તકો આપવામા આવેલ છતા આરોપી કે તેમના વકીલશ્રી હાજર રહેતા ન હોય કે કોઈ રજુઆત ન હોય ફરીયાદીની આંક-૦૯ની અરજી તળે આરોપીનો ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવાનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામા આવેલ છે. ત્યારબાદ ફરીયાદપક્ષ તરફે આંક-૨૩ થી કલોઝીંગ પુરસીસ રજુ કરેલ.
- (૫) ત્યારબાદ સદરહુ ફરીયાદનું કામ આરોપીના ક્રિમીનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૩૧૩ અન્વયેના વિશેષ નિવેદન ઉપર મુકવામાં આવેલ. ત્યારબાદ અત્રેની કોર્ટમાં આરોપી હાજર રહેતા ન હોય તેમજ તેમના તરફે કોઈ રિપોર્ટ કે રજુઆત ન હોય ફરિયાદીની આંક- ૨૨ ની અરજી હેઠળ આરોપીનો વિશેષ નિવેદન નોંધવાનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામા આવેલ છે.
- (૬) ત્યારબાદ હાલનુ કામ ફરીયાદપક્ષ તથા બચાવપક્ષની દલીલો ઉપર આવતા ફરીયાદપક્ષના વિ.વ.શ્રી દવારા મૌખિક દલીલો કરેલ છે. જ્યારે આરોપી તરફે કોઈ હાજર નથી કે રિપોર્ટ કે રજુઆત કરવામાં આવેલ ન હોય ફરિયાદીની આંક- ૨૪ ની અરજી હેઠળ આરોપીનો દલીલનો હકક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવેલ છે.
- (૭) ફરીયાદપક્ષે રેકર્ડ ઉપર રજુ થયેલ મૌખિક-દસ્તાવેજી પુરાવા ધ્યાને રાખતા

નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થયેલ છે.

-:: મુદ્દાઓ ::-

૧. શું ફરીયાદપક્ષ નિઃશંકપણે પુરવાર કરે છે કે, ફરીયાદવાળો ચેક આરોપીએ પોતાના કાયદેસરના દેવાની ચુકવણી પેટે ફરીયાદીને લખી આપેલ જે ચેક નિયત સમયમાં વટાવવા ફરીયાદીએ પોતાની બેંકમાં રજુ કરતાં વગર સ્વિકારાયે પરત ફરેલ, જેને નિયત સમયમાં પોષ્ટ મારફતે કાયદેસરની નોટીસ આરોપીને મોકલાવેલ, જે મળવા છતાં આરોપીએ નોટીસનો અમલ ન કરી ફરીયાદવાળા ચેકની રકમ ફરીયાદીને ન ચૂકવી ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ સજાને પાત્ર ગુન્હો કરેલ છે ?
૨. શું હુકમ ?

(૮) ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ અંગેના મારા નિર્ણયો તથા કારણો નીચે મુજબ છે.

૧. હ કાર માં.
૨. આખરી હુકમ મુજબ.

-: કારણો :-

મુદ્દા નં.૧:-

(૯) આ કામે ફરીયાદપક્ષ તરફથી કરવામાં આવેલ મૌખિક દલીલો તથા ફરીયાદ પક્ષે રજુ કરેલ પુરાવાની ચર્ચા કરતાં પહેલાં ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેવી આવશ્યક છે.

ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ:૧૩૮ ના આવશ્યક તત્વો નીચે મુજબ છે.

- (૧) આરોપીએ તેમના ધ્વારા લખવામાં આવેલ ખાતામાંથી ફરીયાદીને નાણાં ચૂકવવા ચેક આપેલ
- (૨) આરોપીએ ફરીયાદીને આપેલ ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવા માટેની જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ હતો
- (૩) ચેક જે તારીખે લખ્યો તે તારીખથી ૬ માસની અંદર સમય મર્યાદામાં અથવા વેલીડીટી પીરીયડ બંનેમાંથી જે વહેલા ચેક તે સમય મર્યાદામાં રજુ કરવામાં આવેલ હતો
- (૪) તે ચેક આરોપીના ખાતામાં અપુરતા ભંડોળના કારણે પરત આવેલ છે .
- (૫) ચેક પરત થયાની માહિતી મળ્યા બાદ ફરીયાદીએ નાણાંની માંગણી લેખિતમાં કરેલ હતી.
- (૬) તેઓને નોટીસ મળી ગયેલ હોવાં છતાં ચેકના નાણા સમય મર્યાદામાં ચુકવી આપેલ નથી.

નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટના કાયદા મુજબ અદાલતે બે અનુમાન કરવાના રહેશે, જેમાં પ્રથમ અનુમાન કલમ-૧૩૯ અન્વયે કરવાનું રહેશે.

હવે સૌ પ્રથમ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૧૮

ધ્યાને લઈએ તો -

કલમ ૧૧૮ - વટાઉખત વિશે માની લેવાની બાબત...

એથી વિરૂધ્ધનું સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી નીચે પ્રમાણે માની લેવામાં આવશે.

- (ક) દરેક વટાઉખત અવેજને માટે કરી આપ્યું અથવા લખી આપ્યું હતું ને આપું દરેક ખત જ્યારે તે સ્વીકારવામાં આવ્યું હોય તેના ઉપર શેરો કરી આપવામાં આવ્યો હોય તે વટાવવામાં આવ્યું હોય અથવા તબદતલ કરવામાં આવ્યું હોય તે અવેજને માટે સ્વીકાર્યું હતું તેના ઉપર શેરો કરી આપ્યો હોય તે વટાવ્યું હતું અથવા તબદીલ કર્યું હતું.

(ખ) તારીખ વિશે:-

જેના ઉપર તારીખ હોય તેવું દરેક વટાઉખત તે તારીખે કરી આપ્યું અથવા લખી આપ્યું હતું.

(ગ) સ્વીકારવાની સમય વિશે:

સ્વીકારાયેલું દરેક વિનિમયપત્ર તેની તારીખ પછી અને તે પાક્યાની તારીખ પહેલાં વ્યાજબી સમયમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું.

(ઘ) તબદીલીના સમય વિશે:

કોઈ વટાવખતની દરેક તબદીલી તે ખત પાકવાની તારીખ પહેલાં થઈ હતી.

(ચ) શેરાઓના ક્રમ વિશે:

કોઈ વટાવખત ઉપર કરેલ હોવાનું જણાતા શેરા તે ખત ઉપર જે ક્રમમાં કરેલા જણાતા હોય તે ક્રમમાં કરેલા હતાં.

(છ) સ્ટેમ્પ વિશે:

ખોવાઈ ગયેલી પ્રોમીસરી નોટ, વિનિમયપત્ર અથવા ચેક ઉપર રીતસર સ્ટેમ્પ લગાડેલો હતો

(જ) ધારક યથાક્રમ ધારક છે એમ માની લેવાવિશે:

કોઈ વટાવખત ધારક યથાક્રમ ધારક છે પરંતુ જ્યારે તે ખત તેના કાયદેસરના માલિક પાસેથી અથવા તેનો કાયદેસરનો હવાલો ધરાવતી વ્યક્તિ પાસેથી કોઈ ગુનો કરીને અથવા કપટથી મેળવવામાં આવ્યું હોય અથવા તે ખત કરી આપનાર અથવા સ્વીકારનાર પાસેથી કોઈ ગુનો કરીને અથવા કપટથી અથવા ગેરકાયદેસર અવેજને બદલે મેળવવામાં આવ્યું હોય ત્યારે તે ખતનો ધારક છે એમ સાબીત કરવાનો બોજો તેના ઉપર છે.

કલમ ૧૩૯- ચેકના ધારણકર્તાની તરફેણમાં અનુમાન:

વિરૂદ્ધની હકીકત સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી એવું માનવામાં આવશે કે તે ચેક ધારણ કરનારે તે ચેક કલમ ૧૩૮ માં દર્શાવ્યા મુજબ કોઈ ભાગમાંથી બોજમુક્ત થવાના બદલામાં તે ચેક મેળવ્યો હશે. પાછો ફરેલ ચેક વર્તમાન લેણાનો કે જવાબદારી પુરી કરવા માટેનો હતો તેવું અનુમાન

કરીને દેવા પરત્વેનો ન હતો તે ચેક આપનાર ઉપર છે.

ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવો અને ઊભય પક્ષકારો તરફથી કરવામાં આવેલ દલીલની ચર્ચા કરીએ તે પહેલા પુરાવાના બોજા અંગેની ચર્ચા કરવી જરૂરી જણાય છે. સીમાચિન્હ ના. સુપ્રિમ કોર્ટના સંખ્યાબંધ ચુકાદાથી એ સિધ્ધાંત પ્રસ્થાપિત થયેલ છે કે જ્યારે આરોપીએ ચેક ફરીયાદીની તરફેણમાં આપેલ હોવાનું પુરવાર થતું હોય તેવા સંજોગોમાં ચેક કાયદેસરના લેણાં પેટે કે જવાબદારી પેટે આપેલ હોવાનું અદાલતે અનુમાન કરવાનું રહે છે. ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૯ અન્વયે ધારકની તરફેણમાં અનુમાન કરવામાં આવે છે. અલબત્ત આ અનુમાન ખંડનાત્મક હોય છે અને આરોપીએ તે ચેક કાયદેસરના દેવા અને જવાબદારી પેટે આપેલ ન હોવાનો બચાવ લઈ શકશે. વિવિધ ઘણા બધા ચુકાદાઓ દ્વારા પ્રસ્થાપિત થયેલ છે કે આરોપીએ પોતાનો બચાવ પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટીના સિધ્ધાંતના આધારે પુરવાર કરવાનો હોય છે. વધુમાં આરોપીએ પોતાનો બચાવ રજુ કરવા માટે વીટનેસ બોક્સમાં પણ આવવું જરૂરી નથી. એટલે કે આરોપીએ પોતાનો બચાવ નિશંકપણે પુરવાર કરવાનો હોતો નથી, પરંતુ ચેકના ધારકની તરફેણમાં કરવામાં આવતાં કલમ-૧૩૯ ના અનુમાનમાં માત્ર શંકા ઉપસ્થિત કરવાની હોય છે અને આરોપી જો આવી શંકા ઉપસ્થિત કરવામાં સફળ થાય તો જ ત્યારબાદ તે અંગેનો બોજો ફરીયાદીના શીર પર શીફ્ટ થાય છે અને ત્યારબાદ ફરીયાદપક્ષે પોતાનો કેસ નિશંકપણે પુરવાર કરવાનો હોય છે. આમ, ઉપરોક્ત પુરાવાના સિધ્ધાંતને ધ્યાને રાખીને ફરીયાદપક્ષ તરફથી રજુ થયેલ પુરાવો અને આરોપીપક્ષ તરફથી રજુ થયેલ પુરાવો અને આરોપી દ્વારા લેવામાં આવેલ બચાવનું મુલ્યાંકન અત્રેની અદાલતે કરવાનું રહે છે. ફરીયાદપક્ષે રજુ રાખેલ મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા તેમજ રજુ કરેલ બચાવ આ તમામ દસ્તાવેજી તથા મૌખિક પુરાવાઓને સોનાના ત્રાજવામાં(ગોલ્ડન સ્ટેલ) ઉપર મુલવણી કરવી જરૂરી છે. તેમજ ન્યાયશાસ્ત્રના સ્થાપિત સિધ્ધાંત મુજબ પુરાવાના મુલ્યાંકનને

વ્યાખ્યાતીત કરવામાં આવેલ નથી. પુરાવાનું મુલ્યાંકન કેવી રીતે કરવું અને આરોપી સંભવિત બચાવ રેકર્ડ પર લાવી શકેલ છે કે કેમ તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો ઉપર આધારીત હોય છે. પુરાવાના મુલ્યાંકનનો આધાર પુરાવાના કાયદાની કલમ-૩ માં કરવામાં આવેલી " સાબીત " અને " નાસાબીત " ની વ્યાખ્યા ઉપર આધારીત છે. સાબીત થયેલી હકીકતો કોને કહેવાય અને તે જોવામાં આવે તો અદાલત સમક્ષ જે બાબતો ઉપરથી એક સામાન્ય સમજદારી ધરાવતી વ્યક્તિ કે જે તે સંજોગોમાં જે હકીકતનું અસ્તીત્વ હોવાનું માને તો તેવી હકીકત સાબીત થયેલી ગણાય અને અદાલત એક હકીકતનું અસ્તીત્વ માને અથવા એટલી હદે અસ્તીત્વ સંભવિત માને કે એક સમજદાર વ્યક્તિ જે તે સંજોગોમાં તેવું અસ્તીત્વ છે તેવી ધારણાથી વર્તે અલબત્ત ગણીત જેવી ચોક્કસતા અને ચુસ્તતાનો આગ્રહ અનઉપેક્ષીત છે.

(૧૦) હાલના કામે ફરીયાદપક્ષ કાયદેસરનું લેણું સાબિત કરી શકેલ છે કે નહી તેની ચર્ચા કરતા અગાઉ આ કામે નામ. સુપ્રિમ કોર્ટ તથા અન્ય વડી અદાલતોના ચુકાદામાં પ્રસ્થાપીત કરેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લેવા આવશ્યક છે.

In the matter between **M/s Prajapati Oil Industries through owner Rameshbhai V/S State of Gujarat reported in 2004(1) GLH Pg.365**, Hon'ble Gujarat High Court has held that, as soon as a cheque is issued in favour of a party the presumption is that, it is issued against consideration. The burden to rebut this presumption is on the person who issues the cheque. In absence of such rebuttal it can not be said that cheques were without consideration. Also, Hon'ble Gujarat High Court in para-25 of its judgment held that, on a bare reading of Section-138 of the act it is clear that as soon as cheque is produced of record, a presumption will arise about the consideration that the negotiable instrument concerned was made or

drawn for consideration.

In the matter between **Mangubhai Mansukhram Pandya V/S Pranjivan Tribhovandas Purohit, reported in 1991(2) GLH Pg.65 Hon'ble Gujrat High Court has held that,** Section-118 of the N.I.Act raises a statutory presumption that,

- There was consideration for every negotiable instrument.
This presumption continues until it is rebutted.
- Onus of proof that there was no consideration is on the defendant.
- Initial burden lies on the plaintiff to prove execution of the pronote. But once the burden discharged court has to raise the statutory presumption.

નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે **Bharat Barrel And Drum Manufacture Company LTD V/S Amin Chand Payrelal, 1999(3) SCC 35** ની

ચુકાદામાં પ્રસ્થાપીત કરેલ છે કે, 'The Bare denial of the passing of the consideration apparently does not appear to be any defence. Something which is probable has to be brought on record for getting benefit the onus of proving to the plaintiff. To disprove the presumption, the defendant has to bring of record such facts and circumstances upon consideration of which the court may believe that the consideration does not exist or its non-existence was so probable that a prudent man would, under the circumstances of the case, act upon the plea it did not exist.'

આ ઉપરાંત નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે **K.N.Beena V/S Muniyappan, 2001(0) AIR(SC) 2895 TYF Hiten P. Dalal V/S Bratindranath**

Banerjee, 2001(6) SCC-16 ના ચુકાદામાં પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે, Burden of proving that cheque had not been issued for any debt or liability is on the accused. Denial averments in reply by accused are not sufficient to shift burden of proof on to the complainant. Accused has to prove in trial by leading cogent evidence that there was no debt or liability. Further held that, setting a side of conviction on basis of some formal evidence led by accused is not proper.

આ ઉપરાંત નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના **Krishna Janardhan Bhat V/S Dattatraya G. Hegde (2008(0) Cr.LJ 1172)**, **K. Prakashan V/S P. K. Surenderan (2008(1) SCC(Crimes)200)** તથા **Rangappa V/S Sri Mohan (AIR 2010 SC 1898)** ના ચુકાદાઓમાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે પ્રસ્થાપિત કરેલ છે કે, આરોપી પ્રી પોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબીલીટી જેટલો પુરાવો આપે તો પણ અનુમાનોનું ખંડન થયેલું ગણી શકાય અને ધી નેગોસીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની **કલમ-૧૩૯** ના અનુમાનોનું ખંડન કરવા માટે આરોપીએ, સાક્ષીના પાંજરામાં આવવું જરૂરી નથી.

(૧૧) હાલના કામે ફરિયાદપક્ષ તરફે રજુ થયેલ તમામ મૌખિક-દસ્તાવેજી પુરાવાની વિગતે ચર્ચા કરીએ તો તે નીચે મુજબ છે.

ફરિયાદપક્ષે પોતાનો કેસ પુરવાર કરવા માટે આંક-૪ થી ફરિયાદી નું સરતપાસનું સોગંદનામું ધી નેગોસીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧ જુદા હેઠળ રજુ કરેલ છે અને તેમાં ફરિયાદ આંક-૧ માં જણાવ્યા મુજબની વિગતો જણાવેલ છે. જેથી બીનજરૂરી તેનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવતું નથી. વધુમાં, ફરિયાદીએ તેની ફરિયાદ તથા સોગંદનામાનાં સમર્થનમાં દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરેલ છે જેનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, આંક-૧૦થી ૨૦

મુજબનો દસ્તાવેજી પુરાવો રજુ કરેલ છે જેમા ફરિયાદીને આરોપીએ સહી કરીને આપેલ એક તથા એક રીટર્ન મેમો તથા ફરિયાદીએ આરોપીને તેમના વકીલશ્રી મારફતે મોકલાવેલ રજી. એડી. કર્યાની પોષ્ટ ઓફિસની સ્લીપ, તથા આર.પી.એડી.ની. મની રીસીપ્ટ, રીફ્યુઝડના શેરા સાથે પરત ફરેલ બંધ ક્વર રજુ થયેલ છે. અન્ય દસ્તાવેજો તરીકે આરોપીને મોકલેલ માલનું ઈનવોઈસ નં.જીટી-૬૧૭, મેદામલ ટ્રાન્સપોર્ટની રીસીપ્ટ, ઈ-વે બીલ, તહોમતદારનું લેઝર એકાઉન્ટ રજુ કરેલ છે. ત્યારબાદ આ કામ આરોપી તરફે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ માટે મુલત્વી રાખવામાં આવેલ. પરંતુ આરોપી તરફે અનેક તકો આપવા છતા ફરીયાદીની ઉલટ ન કરતા, ફરીયાદીની આરોપીનો ઉલટતપાસ કરવાનો, વિશેષ નિવેદનનો તથા દલીલનો હક્ક બંધ કરવાનો હુકમ કરવામા આવેલ છે. ત્યારબાદ ફરીયાદીની સરતપાસમાં રજુ થયેલ સદરહુ તમામ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ જે અસલ દસ્તાવેજો કોર્ટમાં ફરિયાદી તરફે રજુ કરવામા આવેલ છે જે તમામ દસ્તાવેજો સરકારી દસ્તાવેજો હોય તે દસ્તાવેજો નું ખંડન કરતો કોઈ પુરાવો આરોપી તરફે રજુ કરવામા આવેલ નથી. આથી સદરહુ તમામ દસ્તાવેજી પુરાવાઓને ફરીયાદીના સરતપાસ સોગંદનામા હેઠળ સમર્થન મળતું હોય સદરહુ દસ્તાવેજી પુરાવાઓને ન માનવાને કોઈ કારણ ઉપસ્થિત થતું જણાતું નથી.

(૧૨) ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૨૦ મુજબ જ્યારે એક લખનાર, એક ધારણ કરનારને એક સહી કરીને આપે ત્યારે તે એકમાની વિગતો લખવાની કે પૂર્તતા કરવાની એક

ઘારણા કરનારને પ્રથમદર્શનીય રીતે ઓથોરીટી આપેલ છે, તેવું અનુમાન કરવાનું રહે છે. ચેકમા આરોપીની સહી નથી કે આ ચેક આરોપીનો નથી તેવી બચાવ તકરાર ન હોઈ તેમજ ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરી ફરીયાદીના પુરાવાને પડકારેલ ન હોય કે તેથી વિરુદ્ધની કોઈ હકીકત રેકર્ડ પર લાવેલ ન હોય ત્યારે રજુ અસલ ચેક કે જે એક જાહેર દસ્તાવેજ છે તેને ન માનવાને કોઈ કારણ ઉપસ્થિત થતું નથી. આ કામે **આંક-૧૪ થી અસલ ચેક** તથા **આંક-૧૫ અને આંક-૧૬ થી ચેક રિટર્ન મેમો** રજુ કરવામાં આવેલ છે, જેમા "**EXCEEDS ARRANGEMENT**" ના કારણે વાદગ્રસ્ત ચેક પરત કરેલાનું જણાવેલ છે. ત્યારબાદ નોટિસ મોકલવામાં આવેલ છે જે આરોપીના સરનામે બજી ગયેલ હોવાનું દસ્તાવેજી આધાર પુરાવા જોતા જણાઈ આવે છે. તેમજ ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ ઉપરોક્ત દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું ખંડન આરોપી તરફે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ દરમ્યાન કે વિરુદ્ધનો પુરાવો રજુ કરીને કરવામાં આવેલ નથી, કે જેના ઉપરથી એવું પુસ્વાર થાય કે, આરોપીને નોટીસની બજવણી થયેલ નથી. આ સંજોગોમાં ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ દસ્તાવેજી પુરાવા ન માનવાને કોઈ કારણ ઉપસ્થિત થતું જણાતું નથી. આ કામે આરોપી તરફે ફરીયાદપક્ષના રેકર્ડ ઉપરના રજુ મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું ખંડન મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવા આપીને કરેલ નથી કે કોઈ સાહેદો તપાસેલા નથી.

(૧૩) આ કામે ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવો ધ્યાને લેતા આરોપી પક્ષે કલમ-૧૩૮ ની કાયદાના અનુમાનનું ખંડન કરતો પુરાવો રેકર્ડ ઉપર લાવી શકેલ છે કે કેમ? તે સંદર્ભે સૌપ્રથમ જોવામાં આવે તો, **આંક- ૧૪** વાળા ચેકમાં

આરોપીની સહી હોવા બાબતે કોઈ તકરાર લીધેલ નથી તે સંજોગોમાં નામ.સુપ્રિમ કોર્ટના **AIR 2010 S.C. 1989,(Rangappa V/s. Sri Mohan) Criminal Appeal No. 1020 of 2010** ના ચુકાદા મુજબ ચેકના યથાનું ક્રમના ધારક-હોલ્ડર ઈન ડ્યુ કોર્ષની તરફેણમાં અદાલતે અનુમાન કરવાનું હોય છે. જેથી પ્રાથમિક તબક્કે ફરીયાદવાળો ચેક આરોપીએ ફરીયાદીના કાયદેસરના લેણાંની જવાબદારી સ્વીકારી ઈસ્યુ કરેલા હોવાનું અનુમાન કરેલ છે અને તે વિગતે પુરાવાનું અર્થઘટન કરેલ છે કે શું આરોપી પુરવાર કરે છે કે, ફરીયાદીનું આરોપી પાસે કાયદેસરનું લેણું ન હોવા છતાં આરોપીના ચેકનો દુરપયોગ કરી હાલની ખોટી ફરીયાદ આરોપી સામે દાખલ કરેલ છે.

(૧૪) કાયદેસરનું લેણું :-

ફરીયાદપક્ષ તકે ઉપરોક્ત રજુ થયેલ ફરીયાદીનું સોગંદનામું તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા ચેક, ચેક રીટર્ન મેમો, નોટીસની સ્થળપ્રત, નોટીસનું રીફ્યુઝડના શેરા સાથે પરત ફરેલ કવર રજુ કરેલ છે. ત્યારબાદ કોર્ટ દ્વારા નોટીસની બજવણી કરતાં, નોટીસ બજી ગયા બાદ આરોપી ખુદ કોર્ટમાં હાજર રહેલ છે અને પ્લી લેવામા આવેલ છે જેમા આરોપીએ તેની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કરતા આરોપી સામેના કેસની કાયદેસરની કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામા આવેલ છે જે તમામ હકીકત આરોપીના ધ્યાન ઉપર છે. તેમજ સદરહુ કામે ફરીયાદીના ઉપરોક્ત મૌખિક તથા દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ થયેલ છે જે તમામ હકીકત આરોપીના ધ્યાન ઉપર છે તેમ છતાં આરોપીએ કોઈ બચાવ લીધેલ નથી.

વધુમાં ફરિયાદપક્ષે રજુ થયેલ **ચેક આંક-૧૪** ધ્યાને લેતાં તેમાં આરોપીની સહી છે અને સદરહુ ચેક ફરિયાદીના નામે ઈસ્યુ થયેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે. જે ચેક ફરિયાદીએ તેમની બેન્કમાં કલીયરીંગ માટે રજુ કરતા **આંક-૧૫ અને આંક-૧૬ ના ચેક રીટર્ન મેમો** માં જણાવેલ કારણ મુજબ ચેક વણ ચુકવાયેલ પરત ફરેલ છે. તે જોતા ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના ખાતામાં કલીયરીંગ માટે રજુ કરેલ છે જે ચેકમાના રીટર્ન મેમો મુજબ ફરિયાદવાળો ચેક વણચુકવાયેલ પરત ફરેલ છે. વધુમાં આ કામે ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના ખાતામા પુરતું ભંડોળ હોવા છતાં અન્ય કોઈ કારણસર પરત ફરેલાની બાબત બચાવ પક્ષે રેકર્ડ ઉપર પોતાના બચાવ તરીકે રજુ કરેલ નથી. તેમજ વાદગ્રસ્ત ચેક વાળુ ખાતુ પણ આરોપી પોતે નીભાવતા ન હોવા અંગેનો પણ બચાવ આરોપીએ લીધેલ નથી તેમજ આરોપીએ કોર્ટમા હાજર રહી કોઈ બચાવ લીધેલ નથી તેમજ વાદગ્રસ્ત ચેક આપેલ ન હોવાનો કોઈ બચાવ અત્રેની કોર્ટમાં હાજર રહી લીધેલ નથી કે આરોપીએ અત્રેની કોર્ટમાં હાજર રહી કોઈ મૌખિક પુરાવો રજુ કરેલ નથી કે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા આધાર હાલના કામે રજુ રાખેલ નથી તેમજ આરોપીએ ખુદે કોર્ટમાં હાજર રહી તેમની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કર્યા બાદ તેમના બચાવમાં આરોપીએ જાતે સોગંદ પર જુબાની આપેલ નથી કે તેમના બચાવમા કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરેલ નથી કે ફરિયાદીએ રજુ કરેલા દસ્તાવેજી પુરાવાનું ખંડનાત્મક કોઈ પુરાવો આરોપી તરફે રજુ કરવામા આવેલ નથી. આમ, આરોપીએ અત્રેની કોર્ટમાં હાજર રહી ફરીયાદીના પુરાવાનુ ખંડન કરેલ નથી. વધુમાં વાદગ્રસ્ત ચેકવાળુ ખાતુ આરોપીનુ ન હોવાનુ કે ચેકમાં પોતાની સહી

ન હોવા અંગેનો કોઈ બચાવ આરોપી દ્વારા લીધેલ નથી કે આરોપી જાતે પોતાનો બચાવ રજુ કરવા જાતે વિટનેસ બોક્ષમાં આવી જુબાની આપેલ નથી કે અન્ય કોઈ સાહેદોને તપાસી તેમનો બચાવ પુરવાર કરેલ નથી. આમ, ફરીયાદી તરફે તેમના જે દસ્તાવેજો રજુ કરેલ છે તેનું ખંડન કરવા કોઈ મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવાઓ આરોપી તરફે રજુ કરવામાં આવેલ નથી. વધુમાં સેક્શન-૨૦ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ મુજબ જ્યારે કોઈ ચેક કોઈ વ્યક્તિ સહી કરીને આપતા હોય તો તે કાયદેસરના લેણા પેટે આપેલ હોય તેવું અનુમાન કોર્ટે કરવાનું રહે છે અને તેનો ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ કરવાની જવાબદારી જે તે વ્યક્તિ ચેક આપનાર હોય તેની રહે છે. આરોપીએ સદરહુ બાબતનો ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ કરેલ નથી ત્યારે હાલની ફરીયાદમાં પુરાવામાં રજુ રહેલ ચેક આરોપીએ ફરીયાદીને કાયદેસરના લેણાં પેટે આપેલ હોવાનું જણાય આવે છે. જેથી આરોપી સામે જે અનુમાન કલમ-૧૩૯ મુજબ ઉપસ્થિત થાય કે સદર ચેક લેણા પેટે આપવામાં આવેલ છે જે ખંડનાત્મક અનુમાન હોય છે તેનું ખંડન મૌખિક કે દસ્તાવેજી પુરાવાથી કરવામાં આરોપી નિષ્ફળ નીવડેલ છે તેમજ હાલના કેસમાં પુરાવા જોતા આરોપીનો ઉલટ તપાસનો તેમજ વિશેષ નિવેદનો તેમજ દલીલનો હક્ક બંધ કરવામાં આવેલ છે અને આરોપીએ ફરીયાદીના પુરાવાનું ખંડન કરતો કે શંકા ઉપજાવે તેવો કોઈ સચોટ અને વિશ્વસનીય પુરાવો રેકર્ડ ઉપર રજુ કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે. ત્યારે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૯ ના પ્રિઝમ્પ્શન મુજબ તેમજ નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ૨૦૧૦(૧) ડી.સી.આર. ૭૦૬, રંગપ્પા વિરુદ્ધ શ્રી મોહન ના કેસમાં ઠરાવેલ સિદ્ધાંત મુજબ જ્યાં સુધી આરોપી વિરુદ્ધનો પુરાવો ન આવે, અગર તો ફરીયાદીનો પુરાવો

વિશ્વસનીય રીતે રિબર્ટ ન થાય ત્યાં સુધી ચેક કાયદેસરની જવાબદારીના દેવા પેટે આપેલ છે તેમ અનુમાન કરવાનું રહે છે. હાલના કામે આરોપીને સમન્સ બજતા પ્લી લેવાયા બાદ પણ આરોપી કોર્ટમાં તેમનો બચાવ કરવા હાજર રહેલ નથી તેમજ તેમના તરફ કોઈ અરજી આપેલ નથી તે જોતાં તેમજ કોર્ટનું રજુ થયેલ રેકર્ડ જોતાં ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવાનું ખંડન કરવામાં આરોપી સંપૂર્ણ પણે નિષ્ફળ જાય છે જેથી આ કામે **મુદ્દા નં.૧** નો નિર્ણય **હકારમાં** આપી અને આરોપીને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ના ગુના માટે ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૨૫૫(૨) તકસીરવાન ઠરાવવામાં આવે છે અને સજા અંગે સાંભળવા કામ પર મુલતવી.

તા.૦૫/૦૫/૨૦૨૬
સ્થળ:- રાજકોટ

(મિતલબેન દિલીપસિંહ જાદવ)
૮માં અધિક જ્યુડી. મેજી. તથા
જે.એમ.એફ.સી.રાજકોટ
(GJ 0 1340)

સજા અંગે હુકમ :-

(૧૫) હાલના કામે ફરીયાદી તથા તેમના વિ.વ.શ્રી હાજર છે. ફરીયાદી તરફે વિ.વ.શ્રીની એવી રજુઆત છે કે, હાલના કામે આરોપી સામેનો ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો કેસ નિ:શંક સંપૂર્ણ પુરવાર થયેલ છે અને આરોપીએ તેની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કર્યા બાદ પણ આરોપીએ કોર્ટમાં હાજર રહી કોઈ બચાવ રજુ કરેલ નથી કે કોર્ટમાં મુદત તારીખોમાં હાજર રહેલ નથી અને આરોપીએ ફરીયાદીના

કાયદેસરના લેણા પેટેનો ચેક આપેલ હોય તે રીટર્ન થવાની હકીકત આરોપીના ધ્યાન ઉપર હોવા છતા આરોપી કોર્ટમા હાજર રહેતા ન હોય તે ધ્યાને આરોપીને કાયદામા ઠરાવેલ મહત્તમ માં મહત્તમ સજા કરવા તથા ફરિયાદીને ચેક મુજબની રકમનું વળતર અપાવવા રજુઆત કરેલ છે. આરોપીનો પોકાર કરાવતા આરોપી હાજર નથી કે તેમના તર્ફે કોઈ રિપોર્ટ કે રજુઆત નથી.

(૧૬) ફરીયાદીના વિ.વ.શ્રીની ફરિયાદ મુજબની દલીલો સાંભળી. હાલના સમયે માણસો નાનો-મોટો ધંધો કરતા હોય છે. જે માટે મોટા મોટા વેપારીઓ પાસેથી મોટા ઓર્ડરો મેળવીને માલ-સામાનની ખરીદી કરતા હોય છે. માલ સામાનની ખરીદી બાદ જ્યારે પૈસા ચૂકવવાનો વારો આવે છે ત્યારે ચેકમાં લખ્યા મુજબની રકમ વેપારીઓ/ફરિયાદીને ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય છે અને ચેકો વગર સ્વીકાર્યે પરત થતાં રહે છે તે ખૂબ ગંભીર બાબત ગણાય અને આવા ગુન્હાઓ દિન-પ્રતિદિન વધી રહ્યા છે. જેના ઉપર અંકુશ રાખવો જરૂરી છે.

સામાન્ય રીતે સજાની માત્રા કેવી હોવી જોઈએ તે બાબતે નામદાર વડી અદાલત તથા સર્વોચ્ચ અદાલતના માર્ગદર્શક ચૂકાદાઓ ઉપલબ્ધ છે. તેમજ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટમાં સદર જોગવાઈ સુધારાથી દાખલ કરવા પાછળ લેજીસ્લેચરનો હેતુ બેન્કનું કામકાજ તેના નિયમોનુસાર અને કોઈપણ જાતના અવરોધ વિના સતત અવિરતપણે ચાલતુ રહે તે માટેનું છે. આ કામે આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી ફરીયાદની વિગતે ફરીયાદીની લેણી રકમ પરત ચુકવવા તેમની સહીવાળો ચેક

ફરીયાદીને આપેલ છે જે ચેક વાલ્યુકવાયેલ પરત ફરેલ છે. તેથી આરોપીને નોટીસ આપ્યા બાદ પણ આરોપીએ ફરીયાદીની ચેક મુજબની રકમ ચુકવેલ નથી તેમજ કેસ ચાલતા દરમ્યાન પણ આરોપીએ ફરીયાદીની ચેક મુજબની રકમ ચુકવવા કોઈ દરકાર કરેલ નથી. આમ, આરોપીની વર્તણુક લક્ષમાં રાખતા, આરોપી પ્રત્યે દયા રાખવી ન જોઈએ અને સમાજમાં દાખલો બેસે તેમજ લોકોનો બેન્કીંગ વ્યવસ્થામાં વિશ્વાસ ટકી રહે તે માટે આરોપીને ચોકકસપણે સજા કરવી જોઈએ તેમ આ અદાલતનું માનવું છે. કારણ કે, કાયદાના પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંત અનુસાર કાયદો ઘડવા પાછળનો લેજીસ્લેચરનો ઈશદો કાયદાને અસરકારક બનાવવાની મુખ્ય ફરજો અદાલતોની છે અને જો તે મુજબ ન કરવામાં આવે તો લોકોનો બેન્કીંગ વ્યવસ્થામાં વિશ્વાસ ઉઠી જશે અને લોકો ચેકોનો બેન્કમાં દુરઉપયોગ કરતાં અચકાશે નહીં. જેના કારણે ભારતીય અર્થતંત્ર કે જે વિકાસશીલ અર્થતંત્ર છે તેને નુકશાન થાય તેમ છે. તેમજ હાલના કેસની હકકીતો અને સંજોગો લક્ષમાં લઈએ તો, ચેક લખી આપ્યા બાદ તેમજ ચેક પરત ફર્યાની તેમજ કોર્ટમાં હાજર રહ્યા બાદ પણ ચેક પેટેની ફરીયાદીની લેણી રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે. આમ આરોપીની દાનત ફરીયાદીને રકમ પરત નહીં આપવાની જણાય છે તે જોતા તેમજ આરોપીની વર્તણુક ધ્યાને રાખતા પ્રોબેશનનો લાભ આપવો પણ યોગ્ય જણાતો નથી. ઉપરાંત આ અદાલતે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ- ૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ માં જણાવેલ સજાની જોગવાઈઓ પણ લક્ષે લીધેલ છે.

[138. Dishonour of cheque for insufficiency, etc., of funds in

the account. —Where any cheque drawn by a person on an account maintained by him with a banker for payment of any amount of money to another person from out of that account for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability, is returned by the bank unpaid, either because of the amount of money standing to the credit of that account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount arranged to be paid from that account by an agreement made with that bank, such person shall be deemed to have committed an offence and shall, without prejudice to any other provisions of this Act, **be punished with imprisonment for [a term which may be extended to two years], or with fine which may extend to twice the amount of the cheque, or with both:**

ફરીયાદી તરફે વળતરની રજુઆત લક્ષે લીધી. આ અદાલતે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના ૨૦૦૭(૧)જી.એલ.એચ. પાના નં.૨૨૫ શંકરલાલ એન્ડ પરમાર વિરુદ્ધ દિનેશ બાબુલાલ બેરીયાવાળા વિગેરેના ચૂકાદાની હકીકતો લક્ષમાં લીધેલ છે, જેમાં સજા કરતી વખતે દંડ ચૂકવવાનો આદેશ દૂર કરેલ હતો, પરંતુ વળતર ચૂકવવાનો આદેશ યથાવત રાખવામાં આવેલ હતો તે ચૂકાદા અનુસાર આરોપીને દંડ અને વળતર ચૂકવવાનો હુકમ એક સાથે ન કરી શકાય, તે હકીકત આ અદાલતે લક્ષે લીધેલ છે. વધુમાં, નામદાર કેરાલા હાઈકોર્ટનો એમ.વી. નલીન કહાન વિરુદ્ધ એમ. મેશન, ૨૦૦૯ ક્રિમીનલ લો જનરલ પાના નંબર-૧૭૦૩ નો ચુકાદા મુજબ

આરોપીને પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર્સ એક્ટ તથા ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૩૬૦ ની જોગવાઈનો લાભ આપવો ન્યાયોચીત જણાતો નથી અને તેથી આરોપી સામેના ગુનાનો પ્રકાર તથા ફરિયાદીને ચેકમાં સહી કરી આપ્યા બાદ ચેક વાળચુકવાયેલ પરત ફરેલ તેમજ આરોપીને નોટિસ મોકલી ચેકની રકમ ચુકવવા જણાવવા છતાં તથા આરોપીએ તેમની સામેના ગુનાનો ઈન્કાર કરેલ છે ત્યારબાદ પણ આરોપીએ ફરિયાદીની ચેકની રકમ નહીં ચુકવેલ હોવાનું ફરિયાદપક્ષે રજૂ થયેલ મૈબક પુરાવા તથા દસ્તાવેજી પુરાવાથી પુરવાર થયેલ છે તે ધ્યાને લેતા તથા નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના ૨૦૦૪(૨) જી.એલ.એચ. પાના નંબર-૨૯, આર.સી. મહેતા વિરુદ્ધ ગુજરાત સ્ટેટ ફર્ટીલાઈઝર કંપની લી.ના ચુકાદામાં જણાવેલ હકીકતે તેમજ ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ ધ્યાને રાખી મુદ્દા નં.૨ અન્વયે નીચે મુજબનો "આખરી હુકમ" કરવામાં આવે છે.

-:: આખરી હુકમ ::-

- (૧) આ કામના આરોપીને ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડ કલમ- ૨૫૫(૨) અન્વયે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ ના ગુના સબબ તકસીરવાન ઠરાવી એક વર્ષની સાદી કેદની સજા કરવામાં આવે છે.
- (૨) આરોપીએ ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડ કલમ-૩૫૭(૩) અન્વયે ફરિયાદીને ચેકની રકમ જેટલું જ વળતર દિન-૬૦ માં ચુકવી આપવું
- (૩) આ હુકમની એક નકલ આરોપીને ક્રિ.પો.કોડ કલમ-૩૬૩ અન્વયે વિના મુલ્યે પુરી પાડવી.
- (૪) આજરોજ ચુકાદાના દિવસે આરોપી હાજર નથી કે તેમના તરફ મુકિત રિપોર્ટ

રજુ નથી કે કોઈ રજુઆત કરવામાં આવેલ નથી તે સંજોગોમાં હુકમની અમલવારી કરવા સારૂ ડિ.પો.કોડ કલમ-૪૧૮(૨) બીન જામીનલાયક વોરંટ ઈસ્યુ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

ચૂકાદો આજ તા.૦૫મી માહે મે, સને ૨૦૨૬નાં રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૦૫/૦૫/૨૦૨૬
સ્થળ:- રાજકોટ

(મિતલબેન દિલીપસિંહ જાદવ)
૮માં અધિક જ્યુડી. મેજી. તથા
જે.એમ.એફ.સી. રાજકોટ
(GJ 0 1340)